

KAPITTEL 2

Vold, kjærlighet og makt i likestillingslandet

Margunn Bjørnholt

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS)

Abstract: This chapter presents findings from a study that explored intimate partner violence (IPV) and its relation to gender, gender equality and power, drawing on qualitative interviews with 28 women and 9 men. The chapter argues that being exposed to violence from an intimate partner in a presumed gender equal country represents a particular minority position, and for whom the Norwegian gender equal legislation and discourse may become part of the problem: Love and gender equality could be used as rhetorical resources for the perpetrator, and gendered patterns of care may contribute to the gendered character of IPV. Furthermore, the language of love and the ideals of trust and transparency in a relationship could be used and abused by the perpetrator to legitimize coercive control. Gender equality and the ideal of gender balance could also be used as rhetorical resources by the abuser, including the sharing of housework, political engagement against violence as well as shared parenting after divorce. This shows that egalitarian attitudes and gender balance in the division of labour in the home are not incompatible with the exercise of violence. Further, gendered expectations and feelings of care and love formed a gendered entanglement that made it difficult to leave. Fear of the perpetrator and concern for children's safety in the context of the contemporary egalitarian post-separation regime in Norway further added to victims' ordeals.

Keywords: domestic violence, intimate partner violence, gender equality, power, prevalence study, reproductive violence, sexual violence

Introduksjon

Hvordan vold i parforhold henger sammen med kjønn, likestilling og makt, har lenge vært og er fortsatt et sentralt faglig og politisk spørsmål

Sitering av denne artikkelen: Bjørnholt, M. (2020). Vold, kjærlighet og makt i likestillingslandet. I A. Bredal, H. Eggebø & A. M. A. Eriksen (Red.), *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge* (Kap. 2, s. 31–46). Oslo: Cappelen Dam Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.99.ch2>
Lisens: CC BY-NC-ND 4.0.

innen voldsfeltet. Vold i parforhold ble først politisert og satt på dagsordenen av kvinnebevegelsen på 1970-tallet, og vold mot kvinner har blitt en viktig del av kampen for likestilling og kvinners menneskerettigheter. Vold i parforhold har dermed blitt politisk og teoretisk knyttet til manglende likestilling, forstått som mannlig makt og dominans i parforhold og i samfunnet. Arbeidet mot vold har blitt nedfelt som del av forpliktelsene etter FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering av kvinner (FNs kvinnekonvensjon) og Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (Istanbul-konvensjonen), som Norge ratifiserte i 2017.

I Norge har det de senere årene vært en bevegelse i retning av kjønnsnøytral språkbruk og lovgivning som del av å favne flere grupper og flere typer vold i familien (Skjørten, Bakketeig, Bjørnholt & Mossige, 2019). Det er en pågående diskusjon om hvorvidt kjønnsnøytral begrepsbruk og lovgivning tilslører kjønnsforskjeller og underkommuniserer kvinners større utsatthet for vold i parforhold. Ut fra en vurdering om at en kjønnsnøytral terminologi er fullt forenelig med et kjønnsperspektiv, anvendes det kjønnsnøytrale uttrykket «vold i parforhold», samtidig som kapitlet studerer partnervold i et kjønnsperspektiv.

Dette innebærer å studere voldens kjønnsdimensjoner på flere ulike nivåer. Det *strukturelle nivået* ser på kjønnede mønstre i voldsutsatthet og fordeling av ressurser mellom menn og kvinner. Ressurser kan være økonomiske, kulturelle og institusjonelle. Disse ressursene produseres av samfunnets institusjoner, og analysene ser på hvilken hjelp voldsutsatte får fra rettsapparatet, krisesentre, familievernkontorer og andre offentlige tjenester, og på hvordan møter med hjelpeapparat og rettsvesen både kan være til hjelp og kan bidra til å forverre situasjonen for de voldsutsatte. Det *kulturelle nivået* handler om forestillingene om kjønn og vold som er med på å forme forståelser av vold og også seksuelt begjær, kjærlighet, språk og begreper om parforhold. Det *subjektive nivået* har å gjøre med hvordan konkrete kropper og subjekter i konkrete situasjoner har kjønnede erfaringer. Disse tre nivåene vil virke sammen i informantenes erfarte virkelighet.

Kjønnede mønstre i utsatthet handler ikke bare om tallmessig fordeling av voldsutsatthet, men også om hvordan dette henger sammen med

andre posisjoner. Kvinner representerer den tallmessig største gruppen av utsatte for grov og seksuell vold i parforhold (Thoresen & Hjemdal, 2014; Bjørnholt & Hjemdal, 2018), mens flertallet av voldsutøverne er menn. Heteroseksuelle kvinner utgjør følgelig majoriteten av voldsutsatte, men denne majoritetsposisjonen er ikke nødvendigvis forbundet med privilegier slik man vanligvis tenker om forholdet mellom majoritet og minoritet. Det kan tvert om argumenteres for at for etnisk norske kvinner representerer det å være utsatt for vold i seg selv en stigmatisert minoritetsposisjon, nettopp fordi vold ikke er akseptert i det norske samfunnet, og fordi man tar likestilling for gitt (Bang-Olsen, Bjørnholt, Hauge & Kiamenesh, 2020).

Det å være i tallmessig minoritet er heller ikke det samme som å være i en særlig utsatt posisjon. Menn er i en tallmessig minoritet blant voldsutsatte, men det følger ikke av denne minoritetsposisjonen at voldsutsatte menn er en særlig utsatt gruppe. Med forbehold om at menn vil ha ulik tilgang til kjønne privilegier i kraft av ulike posisjoner i andre hierarkier, som klasse og etnisitet, vil menn kunne ha tilgang til ressurser og privilegier i et samfunn der det eksisterer strukturelle og kulturelle kjønnsforskjeller i menns favør, slik det gjør i Norge. Imidlertid kan menn bli utsatt for kjønnsstereotyper som gjør det vanskeligere å få tilgang til offerposisjonen, slik Rosten viser i denne bokens kapittel 5 (Rosten, 2020). Hvorvidt det er slik i Norge i dag, kan ikke tas for gitt. Gjennom kjønnsnøytral lovgivning, herunder et lovfestet krisesentertilbud, blir menn i Norge rettslig og institusjonelt anerkjent som potensielle ofre for vold fra partner (Bjørnholt & Rosten, under utgivelse).

Enkelte grupper som er i minoritet både i det norske samfunnet og blant voldsutsatte, har høyere forekomst av vold. Dette gjelder enkelte etniske og nasjonale minoriteter (se kapittel 1, Bredal, Eggebø & Eriksen, 2020, og kapittel 7, Eriksen, 2020). Slike ulikheter i gruppemessig utsatthet gjør ikke kjønnsperspektiver mindre relevante. Tvert om vil særegne former for utsatthet på gruppe- og individnivå oftest *virke sammen med* kjønn. Samtidig er noen former for vold ensidig knyttet til kvinners særlige kroppslige utsatthet gjennom seksualitet og reproduksjon. Men hvordan dette kommer til uttrykk, og hvilke konsekvenser volden får, vil til

en viss grad avhenge av den samfunnsmessige sammenhengen. Måtene volden er kjønnet på, vil derfor variere.

I dette kapitlet argumenterer jeg både for at vold i parforhold rammer kvinner på bestemte måter – til forskjell fra menn – og for at det å være voldsutsatt som etnisk majoritetsnorsk kvinne gir noen særlige utfordringer i det norske samfunnet i dag. Kapitlet belyser to sider ved volden der den norske likestillingskonteksten skaper bestemte former for kjønnet utsatthet for voldsutsatte norske majoritetskvinner. For det første kan kulturelle forestillinger om kjærlighet og likestilling anvendes av voldsutøver som retoriske ressurser. For det andre kan kjønnete mønstre av omsorg og kjærlighet bidra til å opprettholde forholdet og hindre voldsutsatte i å bryte ut. Særlig vil voldsutsatte mødre kunne havne i en problematisk situasjon i møte med rettslige realiteter og normative forestillinger om likestilt foreldreskap – en av bærebjelkene i det norske likestillingsprosjektet (Bjørnholt, 2012).

Et slikt mangefasettert – eller interseksjonelt – perspektiv (Bredal, Eggebø og Eriksen, 2020) er også viktig for å forstå voldsutøvere. Volden kan på den ene siden bidra til å opprettholde dominans og makt i relasjonen og i samfunnet, herunder kjønnete maktrelasjoner og hierarkier mellom kvinner og menn. På den andre siden kan den enkelte voldsutøveren være i en relativt sett underlegen posisjon i forholdet. Kombinasjonen av en voldsutøver som sliter og kjønnete dynamikker av omsorg og kjærlighet vil kunne fungere som makt som holder den voldsutsatte fast, samtidig som den voldsutsatte kan oppleve at hun har makt som den sterke i forholdet.

Metode, utvalg og analyser

Kapitlet bygger på kvalitative forskningsintervjuer med 37 personer – 28 kvinner og 9 menn – som del av prosjektet *Vold i parforhold – kjønn, likestilling og makt* (Bjørnholt & Helseth, 2019), finansiert av Justis- og beredskapsdepartementet gjennom forskningsprogrammet *Vold i nære relasjoner 2014–2019*. Deltakerne ble rekruttert dels gjennom omfangsstudien *Vold og voldtekt i Norge* (Thoresen & Hjemdal, 2014) og dels gjennom sosiale medier. Et utvalg av deltakere fra omfangsstudien som hadde

svart positivt på minst ett spørsmål om partnervold, ble trukket ut og kontaktet av byrået som hadde utført studien. De fikk informasjon om den nye kvalitative studien om vold i parforhold, og de som samtykket til å bli kontaktet for eventuelt å delta i den nye studien, fikk en henvendelse fra prosjektleder. I tillegg ble invitasjonen til å delta i studien delt på NKVTS sin Facebook-side og under omtalen av prosjektet på NKVTS sin nettside (se også Bjørnholt, 2019). Informantene dekket et aldersspenn fra slutten av tenårene til over 70 år. Ulike yrker og utdanninger og ulike seksuelle orienteringer var representert, med heterofile som den største gruppen. Av kvinnene var 26 i heterofile forhold, og to var i lesbiske forhold. Blant mennene var sju i heterofile forhold, én var i et homofilt forhold, og én var i et heteroseksuelt forhold der kjæresten endret kjønnsidentitet (fra hun til han) underveis i forholdet. Alle informantene hadde majoritetsnorsk bakgrunn. Det ble innhentet informert samtykke fra informantene. Intervjuene ble transkribert og anonymisert ved at navn, yrke og andre kjennetegn som kunne føre til gjenkjenning av informanter, ble endret. Studien er meldt til Norsk senter for forskningsdata (NSD), og rekruttering av informanter gjennom omfangsstudien ble meldt og godkjent av regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK). I det følgende presenteres funn som er basert på en teoriinformert analyse av intervjuene, med søkelys på kjønn og makt. Analysen er særlig informert av feministisk teori om omsorg og kjærlighet (Haavind, 1982; Illouz, 2012; Jónasdóttir, 1994; 2010) og teori om avhengighet og sårbarhet (Fineman, 1995; 2004; 2017).

Kjærlighetens språk

Kjærlighet er et sentralt analysetema i både intervjuene og litteraturen. I intervjuene er det eksempler på at utøveren manipulerer gjennom å vise til kjærlighet for å kontrollere den utsatte eller for å få igjennom sin vilje. Dette kan forstås som misbruk av kjærlighetens språk. Det å bruke kjærlighetsspråk er særlig effektivt fordi de aller fleste parrelasjoner i Norge dannes med utgangspunkt i et ønske om kjærlighet. Forestillinger om kjærlighet og fordeling av plikter og rettigheter i parforhold er også preget av kjønnete forståelser, og noen av de heteroseksuelle kvinnene

hadde svært lave forventninger til hva de kunne forvente eller få innenfor parkjærligheten.

I et av eksemplene på misbruk av kjærlighetsspråket anvendte utøveren relasjonsidealet om tillit og gjennomsiktighet i relasjonen for å legitimere sitt eget kontrollbehov. Han brukte argumenter om tillit og åpenhet i forholdet til å kontrollere henne ved å lese hennes mobilmeldinger, fjerne nøkkelen til toalettet og åpne døren til toalettet for å sjekke hva hun gjorde der. Dette ga jo mildt sagt blandede signaler og gjorde henne usikker på sin egen virkelighetsforståelse. Informanten uttrykte dette som at «han tullet med hodet» hennes. I en annen relasjon ble en kvinne tvunget til å delta i smertefulle seksuelle handlinger som mannen legitimerte med både kjærlighet og hensynet til sin egen psykiske helse, barnas behov og behovet for å bevare freden i familien. Hun måtte stille opp på dette om hun var glad i ham og av hensyn til både ham og barna. Her fløt misbruk av kjærlighetsspråket over i utnytting av omsorg. Dette eksemplet viser også hvordan hennes omsorg og ansvarsfølelse overfor barna kunne brukes av voldsutøver.

Mannens dominerende atferd kunne oppfattes tiltrekkende i begynnelsen av forholdet. En kvinne sa det slik:

Jeg har tidligere vært gift med en mann som var veldig avhengig av meg. Jeg skjønnte at jeg ikke bare hadde de to barna jeg hadde, men også han. Og jeg var veldig fascinert av en sterk, trygg, selvstendig mann som hadde ting på stell.

Dette kan forstås i lys av utbredte kulturelle forestillinger om kjønn og kjærlighet og begjærsmønstre med erotisering av mannlig dominans, slik Haavind (1982) har beskrevet. I et likestilt samfunn som det norske er ikke den mannlige dominansen direkte, men innvevd i det kulturelle repertoaret for den heteroseksuelle parkjærligheten. Det å bli tatt vare på, bli sørget for og bli oppvartet og «gjort forskjell på» er en del av kjønne lengsler og forventninger til parforholdet som posisjonerer mannen i en dominerende posisjon.

Det finnes også en forestilling om at kjærlighet er plikt og arbeid. En kvinne mente at det ikke var lett å bryte, «for man føler også kjærlighet til den personen, og man har bestemt seg for det at man skal prøve,

uansett hva», mens en annen kvinne omtalte kjærlighet som «hardt arbeid».

Noen av kvinnene beskrev en voldsom forelskelse, som om den i seg selv var sterk nok til at de ble værende – og i ett tilfelle også fortsatt var – i det voldelige forholdet. Slik en kvinne sa det:

Når du er kjempe-, kjempe-, kjempeforelsket ... Da er jo alt veldig fint, ikke sant, du får så mye feedback på deg selv som person, du blir så speilet, du blir så idealisert at du ... du tror du er kommet til paradiset, ikke sant.

Kjærligheten til utøveren kombineres med ansvaret kvinnene tar for relasjonen, og med at det å mislykkes i parkjærligheten kan anses som skamfullt, som ei ung jente sa om forholdet til en voldelig kjæreste:

Ja, altså, du vil ikke innrømme det. Du vil ikke innrømme det, for innerst inne visste jeg hvor dum og teit jeg var. Jeg ville ikke vise det til andre at «nei jeg er sammen med en dritt, men hva skal vi finne på på lørdag, liksom?» Det var ... jeg tok alltid hans, altså jeg skjulte alt han gjorde, da, fordi at jeg ikke ville se ut som en dust som fant meg i det.

Skammen over å være utsatt for vold fra partner må ses i sammenheng med idealene for parforhold og kjærlighet i dagens Norge (se også kapittel 3, Bredal 2020, og kapittel 4, Andersen & Stefansen, 2020). Det å finne seg i vold fra kjæresten gjør at man, for å bruke den unge jentas ord, fremstår som «en dust» i andres øyne. Skammen rammer også selvfølelsen. En godt voksen kvinne sa det slik: «For det ligger jo en utrolig skam i det. Jeg har skamma meg veldig, jeg har liksom følt at ... hvor dårlig må ikke jeg være som blir utsatt for noe sånt av den som står meg nærmest.» Kanskje er volden særlig skambelagt for nettopp majoritetsnorske kvinner fordi den bryter med både normer og internaliserte kulturelle forestillinger om parforhold og kjærlighet, og fordi man selv velger partner ut fra kjærlighet og gjensidig tiltrekning. Ifølge Illouz (2012) har det å lykkes i parforholdet blitt stadig viktigere for kvinners identitet. For noen vil det å erkjenne volden ha ekstra store omkostninger, som for en av de lesbiske kvinnene i studien, som hadde gått fra en mann til fordel for en kvinne. Her har det å erkjenne volden også omkostninger knyttet til denne minoritetsposisjonen.

Idealer om kjønnsbalanse og likestilling

Parforhold der det utøves vold, preges av kontrollerende og underminerende diskurser der utøver anvender retoriske ressurser for å få partneren til å føle seg mindreverdige. Slike retoriske ressurser kan blant annet være kritikk av den andres kropp eller av hennes egenskaper som mor. I ett tilfelle ble den evangeliske kristendommen anvendt som en ressurs for kontroll, i et annet ble kvinnens hvithet knyttet til privilegier og kolonial skyld som en del av mekanismen for å få henne til å ta overdrevet hensyn til hans følelser og behov. I det siste tilfellet brukte han sin posisjon som innvandrer fra et land i den tredje verden, og som diskriminert i Norge, for å legitimere volden ved å posisjonere henne som representant for det norske samfunnet:

Han følte at han ikke ble anerkjent tidlig i samfunnet her, og etter hvert så ble jeg den ... altså jeg representerte samfunnet, jeg var ikke «Gunhild» lenger, men jeg var ingenting, jeg var ikke støttende, jeg var ingenting, og jeg var et produkt av det samfunnet som bare var dritt.

Dette viser at repertoaret av retoriske ressurser for å underminere og undertrykke den andre parten i parforholdet kan variere. Noe som kan virke overraskende, er at i fire av forholdene ble *likestilling* anvendt som en retorisk ressurs for å legitimere vold. Dette kan tyde på at likestilt arbeidsfordeling i parforholdet og tilslutning til likestilling som verdi, ikke i seg selv hindrer voldsutøvelse. Den vanlige oppfatningen om at likestilte menn ikke slår, kan føre til at den heteroseksuelle kvinnen som utsettes for vold, kan bli usikker på om hennes oppfatning av relasjonen stemmer, siden mannen tilsynelatende har sluttet seg til likestillingsidealene.

I to av parforholdene var mennene politisk aktive og definerte seg som feminister. I den ene relasjonen var utøveren aktivt med i feministiske initiativer. Han ville at hun skulle gå med «rød knapp»-pin, som er symbolet til en kampanje for å stanse vold mot kvinner, samtidig som han truet og kontrollerte henne: «Og [han] var ... han engasjerte seg veldig i sånne likestillingsspørsmål, blant annet. Sånn utad, hvert fall. Han var, ja ... han hadde to forskjellige personligheter, én ute og én hjemme.»

I den andre relasjonen var utøveren opptatt av likestilling ved at han var politisk aktiv på venstresiden, men som hun sa det:

Men likestilt var vi absolutt ikke! Overhodet ikke. Og han hadde jo ikke respekt. Altså, jeg tror altså han hadde en eller annen politisk overbevisning om at slik og slik og sånn skal det være. Men i virkeligheten, altså i hans liv, så hadde han ikke noe respekt for kvinner.

I to andre parforhold ble kjønnsbalanse anvendt som en retorisk ressurs. Det vil si at han gjorde sin del av husarbeidet, og dette ble en måte å nedvurdere henne og utøve kontroll på. En av informantene fortalte at det utenfra så ut som om de var likestilt, fordi han lagde mat annenhver dag. Men matlaging og husarbeid ble også anvendt for å vise at han ikke tok hensyn til henne. Han lagde mat hun mislikte, og da hun fortalte ham at brent mat var farlig, så stekte han kjøttet og pommestruken ekstra lenge:

Og han satte inn i oppvaskmaskina og sånn, men det omtrent slutta jeg med, fordi det var så mye kontroll av hvordan det skulle foregå, da, hvordan man skulle stable kopper og kar inn i oppvaskmaskina, og så kunne jeg bli kalt inn på teppet.

Den andre informanten beskrev at den voldelige partneren var «meget opptatt av kjønnsrollemønstre, så han insisterer alltid på at jeg må lære å skifte dekk og sånne normale ting. Han var veldig for likestilling». Ved ett tilfelle skulle hun tenne grillen, mens han skulle forberede maten: «Og så spurte han på et tidspunkt: Hvordan går det med det der? Og så svarte jeg, nei, det går ikke så bra, jeg får ikke riktig til den grillen her. Og så skjelte han meg ut.» Dette hadde venninnen, som var på besøk, fortalt henne i ettertid, mens informanten selv ikke kunne huske hendelsen.

Likestilt foreldreskap kunne også bli brukt av voldsutøver i forbindelse med samlivsbrudd. En kvinne opplevde at mannen, som ikke hadde stilt opp som far så lenge de bodde sammen, forlangte å dele omsorgen for barnet likt da de skulle skilles: «Det er nesten komisk, vet du, for han, han krevde symmetri. Han krevde ikke delt bosted, men han skulle ha symmetri. Nei, så han skal ha femti-femti da, for det hadde han krav på».

Likestilling og kjønnsbalanse anvendes som en retorisk ressurs av voldsutøverne. Dette viser hvordan vold i et samfunn der likestilling står høyt i verdi, kan komme til uttrykk i særegne – og paradoksale – former.

Ansvarstakende omsorg

I flere av forholdene beskrev partneren voldsutøveren som en person med store problemer, som en person som hadde det vanskelig, og som trengte hjelp. Denne ansvarsfølelsen er gjennomgående hos de voldsutsatte kvinnene. De forsto og forklarte partnerens problemer, hans vanskelige barndom og voldserfaringer eller hans utsatte livssituasjon som kunstner, som psykisk syk eller migrant. En av kvinnene sa det slik:

Jeg vet også at han, faren hans, han kommer fra et hjem hvor det der med slag og fysisk avstraffelse, forsto jeg etter hvert, da. Dette var jo helt ukjent for meg, for jeg hadde jo ikke vokst opp sånn selv, men i hans familie så var det en del av det daglige, og faren hans slo kona si.

Gjennom å forstå og ta vare på partneren blir han noen de føler ansvar for, og med den ansvarsfølelsen blir det vanskeligere å bryte ut av forholdet. Disse kvinnene opplever grov vold og kontroll og føler ansvar for voldsutøveren samtidig som de er redde for ham. Der det er barn i forholdet, blir dette nok en dimensjon i det emosjonelle arbeidet og i håndteringen av risiko overfor den voldelige partneren. Denne relasjons- og kjønnsdynamikken gjør at den voldsutsatte kvinnen ofte føler omsorg og et ansvar for både voldsutøveren og barna. En del av dem som fortalte om en slik situasjon, beskrev hvordan de hjalp partneren økonomisk og yrkesmessig, og hvordan de forsøkte å stable hans eller hennes liv på beina, som denne kvinnen som opplevde at volden skyldtes at mannen var psykisk syk:

Jeg ønsket jo at han skulle gå i behandling, ta kontakt med lege selv, da. Men når det ikke skjedde, så fant jeg ut at han må faktisk vekk. Så da fant jeg noen studier i utlandet som jeg visste han hadde veldig lyst til, sparte opp penger på min egen sparekonto, og sa at «nå er det nok penger, nå kan du reise til utlandet og studere, og så hvis du får behandling, kan du kanskje komme tilbake igjen».

Ved selv å betale for mannens utdanning i et annet land lyktes hun med å finne en løsning som også mannen så som en mulighet, samtidig som hun unngikk et direkte brudd, som hun fryktet kunne ha ført til konflikter, og der hun fryktet for barnets sikkerhet. Slik sørget hun også for å ivareta barnets forhold til faren.

Frykt for hva som kunne skje med barna, og det å ivareta barna i en ekstrem situasjon, påførte mødrene store belastninger og emosjonelt arbeid, både i samlivet med voldsutøver og etter et samlivsbrudd. I Norge står normen om likestilt foreldreskap sterkt, og det forventes at foreldre samarbeider om barna etter samlivsbrudd. Med en økende andel foreldre som velger delt bosted for barna etter samlivsbrudd (Blaasvær, Nøkleby & Berg, 2017), øker også kravene til regelmessig kontakt og samhandling mellom foreldrene. For en del av disse informantene ble foreldresamarbeidet etter samlivsbruddet en arena for fortsatt vold og kontroll. Som en kvinne sa det: «Men ettersom vi har et barn sammen, så har han jo fortsatt kontakt med meg. Jeg kan i grunnen ikke ha den kontakten [for] den gjør faktisk at volden fortsetter. Og han driver og utøver makt og kontroll.» Dette er nok et eksempel på særegne utfordringer for voldsutsatte kvinner i likestillingsområdet.

Omsorgen og den ivaretagende kjærligheten som de voldsutsatte viser overfor voldsutøveren, og det emosjonelle arbeidet for å forstå og forklare ham og hans handlinger, må ses som del av en kjønnnet maktdynamikk. Kvinner forventes i større grad enn menn å ta ansvar for relasjoner og andres velbefinnende, herunder det relasjonelle arbeidet for å få parforholdet og relasjonene mellom familie-medlemmene til å fungere. Dette utelukker ikke at voldsutsatte menn også kan havne i situasjoner der de tar omsorg for voldsutøveren, Den eneste heterofile mannen i dette materialet som ble utsatt for grov og gjentatt vold fra partner, beskrev møtet med den kvinnelige voldsutøveren slik:

Men når jeg fulgte henne hjem denne gangen, da, så ble det litt mer intimt. Det var liksom ... hun følte seg litt mere trygg på meg, virket det som. Og jeg følte meg trygg på henne òg. «Hjelp meg» sa hun, «hjelp meg». Jeg så at hun var sånn tårevåt i øynene sine, og nei, jeg visste ikke helt hva jeg skulle svare på det, men jeg sa at «jeg skal gjøre mitt beste, i hvert fall». Og etter det så hadde vi daglig kontakt med hverandre. Hver eneste dag.

Som de voldsutsatte kvinnene følte denne voldsutsatte mannen et ansvar og tok omsorg for den voldelige partneren, slik Rosten også beskriver i sin

analyse av voldsutsatte menns fortellinger (Rosten, 2020). I de to lesbiske forholdene i materialet var det også ansvarsfølelse for den andre som bandt partneren. Det samme gjaldt for den unge gutten som var sammen med en transperson, og som reflekterte over denne ansvarsfølelsen: «Jeg har drevet og passet på henne ganske mye og sånne ting, sånn at nå ser jeg ikke etter et sånt forhold. Nå ser jeg mer etter et forhold der begge liksom kan hjelpe hverandre.»

Selv om det er et trekk ved flertallet av relasjonene at den voldsutsatte tar et stort ansvar for voldsutøverens problemer, så var det noen som utpekte seg, blant dem en homofil gutt som markant gjorde det motsatte. Han var i en relasjon med en mann som hadde psykiske problemer, men han anså disse problemene som utøverens problemer, og som noe han verken ville eller kunne ta ansvar for.

At parforhold inngås frivillig, basert på gjensidig tiltrekning, betyr ikke at de er frie, eller at det er lett å gå når forholdet ikke lenger er tilfredsstillende. Fineman (1995, 2004, 2017) har brukt begrepene «direkte avhengighet» og «avledet avhengighet» for å beskrive den situasjonen som oppstår for den som tar omsorg for personer som er direkte avhengig av omsorgen. Den formen for avhengighet det her er snakk om, er en del av grunnleggende menneskelige livsbetingelser, ifølge Fineman. Alle mennesker vil i perioder av livet – som små barn, eller som følge av sykdom, funksjonshemming eller alder – være avhengige og ha behov for at noen ivaretar deres behov. Denne avhengigheten krever at noen gir omsorg og tar ansvar. Den som tar dette ansvaret, kommer selv i en situasjon av avledet avhengighet. Siden andres velbefinnende – og i noen tilfeller overlevelse – er avhengig av omsorgsarbeidet, blir det vanskelig eller nærmest umulig å avslutte forholdet. Omsorgsgiverens avledede avhengighet og vedkommendes mulighet til å rette oppmerksomheten mot egne behov betinges av de samfunnsmessige ressursene og den støtten som er tilgjengelig.

Voldsutsatte – og særlig de som har ansvar for barn – kan sies å befinne seg i en slik situasjon av avledet avhengighet der mange hensyn må balanseres. Hensynet til både den voldsutøvende partneren og barna er viktig for hvordan den voldsutsatte manøvrerer i hverdagen, både i parforholdet og etter et eventuelt brudd.

Diskusjon

En viktig kontrovers i voldsforskningen har gått mellom dem som har argumentert for at vold i nære relasjoner er uttrykk for kjønnede maktforhold, og dem som har hevdet at volden først og fremst er uttrykk for psykopatologi og marginalisering (se Pape & Stefansen, 2004; Skjørten, 2004). Her er denne gjort et forsøk på å overskride denne motsetningen gjennom en analyse av kjønnede dynamikker på samfunns- og parnivå. I dette materialet er psykopatologi, rus og andre marginaliseringsfaktorer viktige i de voldsutsattes fortellinger om voldsutøveren. Selv om det også er eksempler der voldsutøveren fremstår som en mann med makt og alle ytre kjennetegn på suksess, er det hovedinntrykket i flertallet av fortellingene at voldsutøveren er en person som sliter, i tråd med studier av mannlige voldsutøvere (Askeland, 2015; Gadd & Jefferson, 2007).

Er det slik at dersom volden kan tilskrives rus eller sykdom, så er ikke en kjønns- og maktanalyse relevant? Slett ikke! Tvert om kan man argumentere for at det ligger mye makt i det å velte sine følelser over på andre og ikke måtte ta ansvar for håndteringen av dem. Ved at man ikke tar ansvar for egne følelser, eller for konsekvensen av hvordan handlinger og emosjonelle utbrudd påvirker andre, setter man seg selv i en særstilling. Det fører til at det er noen andre som må bearbeide, rydde opp og opprette noenlunde orden. Når voldsutøvers atferd skaper frykt og krever at både partner og barn må gå på tå hev – eller «gå på eggeskall», som er et uttrykk som flere av informantene brukte – ligger det betydelig makt i dette. Dette begrepet henspiller på voldsformer som går inn under definisjonen av et voldsregime (Johnson, 1995; Kelly & Johnson, 2008).

Andre studier (Donovan & Hester, 2014) finner at det er et felles mønster også i samkjønnede forhold, at voldsutøverens behov dominerer i parforhold der det utøves vold, og at den voldsutsatte tar omsorg for voldsutøveren. Samtidig er det kjønnede mønstre i hvem som gir og hvem som får omsorg. Det er kjent fra annen forskning at menn som blir alvorlig syke, får mer støtte fra sine partnere enn kvinner som blir syke, mens kvinner som blir syke, mye oftere blir skilt (Glantz et al., 2009; Karraker & Latham, 2015; Lilleaas & Fivel, 2011). Dette kan gjenspeile et grunnleggende trekk ved omsorgs- og kjærlighetsøkonomien. Jónasdóttir (1994; 2010) argumenterer for at det ulike byttet i det alminnelige heteroseksuelle parforholdet er kjernen i produksjonen av

ulikhet mellom kvinner og menn i formelt likestilte samfunn som de nordiske. Menn får mer enn de gir, og kvinner gir mer enn de får, i selve kjærlighetsrelasjonen. Dette kaller Jónasdóttir «utbytting av kjærlighetskraften». Denne forståelsen ser makt som relasjonell, og som noe som utspiller seg i relasjoner man frivillig inngår i, som kjærlighetsforhold, som i vårt samfunn forventes å bygge på gjensidig tiltrekning. Kjærlighetsrelasjonen er produktiv i den forstand at den skaper et «overskudd» som kan utbyttes. Jónasdóttir er nøye med å påpeke at kvinner også har glede av relasjoner med menn, selv om de «går i underskudd». Selv om denne teorien er utviklet for å forklare hva som skjer i vanlige forhold, kan den også være nyttig for å forstå hva som skjer i forhold der det utøves vold. Denne studien finner at mange strekker seg svært langt i kjærlighetens navn for å forstå og romme partnerens følelser og smerte og ivareta hans behov. Kvinnen ser voldsutøveren som syk, eller hun tilskriver hans atferd rusproblemer, dårlig oppvekst, rasisme eller andre forhold som han er offer for. Dette kan ses som en del av kjønnede forventninger til hva man skal yte og tåle i parforholdet, og tilsvarende lave forventninger til hva man selv kan forvente å få.

Ved å bringe inn et perspektiv om kjønnede mønstre av omsorg og kjærlighet blir det mulig både å ta høyde for at noen av voldsutøverne har problemer, og samtidig påpeke at volden i parforholdet og den voldsutsattes situasjon i samfunnet påvirkes av kjønnede makthierarkier.

For å oppsummere: Det er flere grunner til å studere vold i parforhold i et kjønnsperspektiv. Blant annet kan en kjønnet analyse av voldsutsatte majoritetsnorske kvinners erfaringer kaste lys over de særegne utfordringene som voldsutsatte møter i et samfunn som tar likestilling mellom kjønnene for gitt, og der vold ikke er akseptert. Det blir tydelig at posisjonen som voldsutsatt er forbundet med skam og utfordrer sentrale verdier og normer i det norske samfunnet, for eksempel likestilling og – som del av dette – likestilt foreldreskap. Dette kan gjøre at det er sterk motstand, både i en selv og i omgivelsene, mot å erkjenne volden.

Referanser

- Andersen, L. C. & Stefansen, K. (2020). Forhandlinger om verdighet blant kvinner utsatt for partnervold. I A. Bredal, H. Eggebø & A. M. A. Eriksen (Red.), *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

- Askeland, I. R. (2015). *Men voluntarily in treatment for violent behavior against a female partner: Who are they? Violent behavior, childhood exposure to violence, mental health and treatment dropout*. (Doktoravhandling). Oslo: Universitetet i Oslo.
- Bang-Olsen, I., Bjørnholt, M., Hauge, M.-I. & Kiamenesh, P. (2020). *Kvinner oppbrudd fra voldelige parforhold*. Sendt tidsskrift, under vurdering.
- Bjørnholt, M. (2012). From work-sharing couples to equal parents. Changing perspectives of men and gender equality. I M. J. Samuelsson, C. Krekula & M. Åberg (Red.), *Gender and change. Power, politics and everyday practices* (s. 53–72). Karlstad: Karlstad University Press.
- Bjørnholt, M., & Hjemedal, O. K. (2018). Measuring violence, mainstreaming gender: Does adding harm make a difference? *Journal of Gender-Based Violence*, 2(3), 465–479. <https://doi.org/10.1332/239868018X15366982109807>
- Bjørnholt, M. (2019). The social dynamics of revictimization and intimate partner violence: An embodied, gendered, institutional and life course perspective. *Nordic Journal of Criminology*, 20(1), 90–110. <https://doi.org/10.1080/14043858.2019.1568103>
- Bjørnholt, M. & Helseth, H. (2019). *Vold i parforhold – kjønn, likestilling og makt* (NKVTS-rapport nr. 2/2019). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Bjørnholt, M. & Rosten, M. (under utgivelse). Male victims of violence and men's rights struggles: A perfect match? I L. Gottzén, M. Bjørnholt & F. A. Boonzaier (Red.), *Men, masculinities and intimate partner violence*. London/New York: Routledge.
- Blaasvær, N., Nøkleby, H. & Berg, R. C. (2017). *Hva er konsekvensene av delt bosted for barn? En systematisk oversikt* (Rapport 2017). Hentet fra <https://www.fhi.no/publ/2017/hva-er-konsekvensene-av-delt-bosted-for-barn-en-systematisk-oversikt/>
- Bredal, A. (2020). Minoritetsnorske og majoritetsnorske kvinners erfaring med partnervold. I A. Bredal, H. Eggebø & A. M. A. Eriksen (Red.), *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Bredal, A., Eggebø, H. & Eriksen, A. M. A. (2020). Mangfoldsperspektiver i forskning på vold i nære relasjoner. I A. Bredal, H. Eggebø & A. M. A. Eriksen (Red.), *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Donovan, C. & Hester, M. (2014). *Domestic violence and sexuality: What's love got to do with it?* Bristol: Policy Press.
- Fineman, M. A. (1995). Masking dependency: The political role of family rhetoric. *Virginia Law Review*, 81.
- Fineman, M. A. (2004). *The autonomy myth. A theory of dependency*. New York: The New Press.
- Fineman, M. A. (2017). Vulnerability and inevitable inequality. *Oslo Law Review*, 1(03), 133–149.
- Gadd, D. & Jefferson, T. (2007). *Psychosocial criminology*. London: Sage Publications.

- Glantz, M. J., Chamberlain, M. C., Liu, Q., Hsieh, C. C., Edwards, K. R., Van Horn, A. & Recht, L. (2009). Gender disparity in the rate of partner abandonment in patients with serious medical illness. *Cancer*, 115(22), 5237–5242.
- Haavind, H. (1982). Makt og kjærlighet i ekteskapet. I H. Holter, R. Haukaa, M. Hoel & H. Haavind, *Kvinneforskning: bidrag til samfunnsteori: festskrift til Harriet Holter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Illouz, E. (2012). *Why love hurts: A sociological explanation*. Cambridge: Polity.
- Johnson, M. P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*, 57(2), 283–294.
- Jónasdóttir, A. G. (1994). *Why women are oppressed*. Philadelphia, PA: Temple University Press.
- Jónasdóttir, A. G. (2010). What kind of power is 'love power'? I A. G. Jónasdóttir, V. Bryson & K. B. Jones (Red.), *Sexuality, gender and power* (s. 59–73). London: Routledge.
- Karraker, A. & Latham, K. (2015) In sickness and in health? Physical illness as a risk factor for marital dissolution in later life. *Journal of Health and Social Behavior*, 56(3), 420–435.
- Kelly, J. B., & Johnson, M. P. (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: Research update and implications for interventions. *Family Court Review*, 46(3), 476–499. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2008.00215.x>
- Lilleaas, U.-B. & Fivel, P. I. (2011). Kvinners involvering i menns sykdom. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 4(35), 310–326.
- Nylund, A. (2012). *Barnefordelingsaker og «familier med høyt konfliktnivå»*. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 10(3–4), 215–235.
- Pape, H. & Stefansen, K. (Red.). (2004). *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Norsk kunnskapssenter om vold og traumatisk stress og NOVA.
- Rosten, M. G. (2020). En (tro)verdigg utsatt? Menns fortellinger om vold fra en kvinnelig eller mannlig partner. I A. Bredal, H. Eggebø & A. M. A. Eriksen (Red.), *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Skjørten, K. (2004). Forståelser av overgrep i barnefordelingsaker. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 2(3–4), 150–171.
- Skjørten, K., Bakketeig, E., Bjørnholt, M. & Mossige, S. (2019). Vold i nære relasjoner – et felt i bevegelse. I K. Skjørten, E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige (Red.), *Vold i nære relasjoner: Forståelser, konsekvenser og tiltak* (s. 13–29). Oslo: Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215032320-2019-01>
- Thoresen, S. & Hjemdal, O. K. (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv* (Rapport nr. 1/2014). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.